مجله اقتصادی
شماره‌های ۳ و ٤، خرداد و تیر ۱۳۹۹، صفحات ۳۹-۵

بررسی مزیت نسبی بخش‌های اقتصادی (با تأکید بر استان لرستان)

صدیقه حسن‌وند
کارشناس ارشد توسعه اقتصادی و برنامه‌ریزی دانشگاه الزهرا (س)
sedigheh_hasanvand@yahoo.com

الهام شاداب‌فر
دکتری اقتصاد دانشگاه الزهرا (س)
Ecoform121@yahoo.com

تولید ناخالص داخلی یکی از مهم‌ترین شاخص‌های اقتصادی هر کشوری است که برای سیاست‌گذاری و همچنین افکار عمومی حائز اهمیت است. در گزارش حاضر، وضعیت استان لرستان در مقایسه با سایر استان‌های کشور از نظر تولید ناخالص داخلی، تولید سرانه، مزیت نسبی و بهره‌وری بخش‌های اقتصادی بر اساس آخرین اطلاعات موجود (سال ۱۳۹٤) بررسی شده است. بالاترین سهم ارزش افزوده در استان، مربوط به بخش‌های خدمات با سهم ٦۳ درصد و سپس کشاورزی با سهم ۲۰.۵ درصد است. تولید ناخالص داخلی لرستان در این سال معادل ۱٤٤،۷۷۸ میلیارد ریال است که در بین استان‌ها در رتبه ۲۲ قرار دارد. تولید سرانه با نفت استان لرستان، معادل ۸۲ میلیون ریال و در رتبه ۲٦ ام و از نظر تولید سرانه بدون نفت، معادل ۷۹ میلیون ریال و در رتبه ۲۹ ام در بین استان‌های کشور قرار دارد. در استان لرستان، بخش کشاورزی با شاخص مزیت نسبی ۲.۱ بیشترین (رتبه نهم کشور) و بخش نفت خام و گاز طبیعی با شاخص ۰.۲۹ (رتبه پنجم کشور) کمترین میزان مزیت نسبی را در بین بخش‌ها دارد. بالاترین مزیت نسبی بخش‌ها در بین استان‌ها در بخش کشاورزی مربوط به خراسان جنوبی، در بخش نفت خام و گاز طبیعی کهگیلویه و بویراحمد، در بخش معدن کرمان، در بخش صنعت مرکزی، در بخش انرژی و ساختمان بوشهر و در بخش خدمات تهران است. از نظر بهره‌وری، بالاترین میزان بهره‌وری در استان لرستان مربوط به بخش نفت خام و گاز طبیعی و کمترین بهره‌وری در استان مربوط به بخش صنعت است. در بین استان‌ها بالاترین بهره‌وری در بخش کشاورزی مربوط به استان خوزستان، در بخش نفت خام و گاز طبیعی لرستان، در بخش معدن خراسان جنوبی، در بخش صنعت کهگیلویه و بویر احمد، در بخش انرژی و ساختمان بوشهر و در بخش خدمات استان یزد است.

واژگان کلیدی: تولید ناخالص داخلی، ارزش افزوده، مزیت نسبی، بهره‌وری

[Downloaded from ejip.ir on 2024-03-29]

۱. مقدمه

تولید ناخالص داخلی یا ملی بیانگر اندازه و حجم اقتصاد یک کشور در مقایسه با سایر کشورها است و به نوعی قدرت اقتصادی یک کشور را مشخص می‌کند. همچنین تغییرات تولید ناخالص داخلی به عنوان رشد اقتصادی قلمداد می‌شود و بیانگر تحولات اقتصادی و نشانگر بزرگ شدن اندازه اقتصاد ملی طی دوره است؛ لذا نوسانات نرخ رشد از جانب مقامات تصمیم‌گیر و سیاست‌گذار به دقت دنبال می‌شود و مسئولین اقتصادی در هر جامعه‌ای به دنبال آن هستند که این متغیر اقتصادی همواره در شرایط مناسبی قرار داشته باشد و اگر از روند بلندمدت خود دور شد، تلاش می‌شود تا با استفاده از ابزارها و سیاست‌های اقتصادی زمینه لازم برای ادامه روند مطلوب یا تعادل بالاتر فراهم شود.

به طور کلی، حساب‌های ملی و منطقه‌ای نقش قابل توجهی در برنامه‌ریزی‌های ملی و منطقه‌ای دارند؛ به طوری که تحقق اهداف برنامه‌ریزی منطقه‌ای بدون استفاده از یافته‌های حساب‌های مذکور امکان‌پذیر نیست. آمارهای منطقه‌ای قابل اطمینان، سازگار و مناسب، پی‌ریزی محکمی را برای سیاست‌گذاری برای کاهش نابرابری‌های اقتصادی و اجتماعی بین مناطق مختلف فراهم می‌کند. به عبارتی با استفاده از اطلاعات و آمارهای مناسب به روشنی می‌توان مناطقی را که نیاز به حمایت دارند شناسایی و میزان نابرابری‌ها را اندازه‌گیری کرد. از این رو با توجه به اهمیت رصد تحولات تولید ناخالص داخلی برای یک منطقه در گزارش فعلی به بررسی وضعیت متغیر مذکور و شاخص‌های مربوطه، در استان لرستان و مقایسه آن با سایر استان‌های کشور پرداخته شده است. در ابتدا به بررسی پیشینه تحقیق و مروری بر وضعیت تولید ناخالص داخلی استان‌ها پرداخته شده؛ سپس در بخش‌های بعدی وضعیت مزیت نسبی و بهره‌وری بخش‌های اقتصادی استان‌ها بررسی شده و به ترتیب اولویت بخش‌های دارای مزیت و بهره‌وری بالا در استان لرستان مشخص شده‌اند و در بخش پایانی نتیجه‌گیری و پیشنهادهای تحقیق ذکر شده است.

۲. پیشینه

۱-۱. مطالعات داخلی

عالی‌منش و همکاران (۱۳۹۵) در مقاله‌ای با عنوان «بررسی مزیت نسبی فعالیت‌های عمده اقتصادی استان قزوین» با استفاده از شاخص ضریب مکانی طی سال‌های ۱۳۷۹ تا ۱۳۹۲ مزیت نسبی

[Downloaded from ejip.ir on 2024-03-29]

بخش‌های اقتصادی استان را بررسی کرده‌اند. نتایج نشان می‌دهد که رشته فعالیت‌های عمده اقتصادی کشاورزی و صنعتی استان بیشتر از یک بوده و لذا این فعالیت‌های اقتصادی استان از مزیت بیشتری نسبت به کل کشور برخوردار هستند.

جعفری صمیمی و همکاران (۱۳۹۱) در مقاله‌ای با عنوان «بررسی رابطه بین مزیت نسبی ارزش افزوده فعالیت‌های بخش گردشگری و رشد اقتصادی استان مازندران» به بررسی مزیت نسبی بخش گردشگری و مقایسه آن با سایر استان‌های کشور پرداخته‌اند. نتایج نشان می‌دهد که ارزش افزوده بخش هتل و رستوران استان مازندران طی سال‌های ۱۳۸۵-۱۳۷۹ در مقایسه با سایر استان‌های کشور از مزیت نسبی برخوردار بوده است؛ اما رتبه استان مازندران در طی سال‌های مختلف یکسان نبوده است و بیانگر رابطه مثبت و معنادار بین شاخص مزیت نسبی ارزش افزوده بخش هتل و رستوران اقتصادی در استان‌های کشور است.

صادقی شاهدانی و همکاران (۱۳۸۸) در مقاله‌ای با عنوان «بررسی مزیت‌های نسبی و تحلیل ساختاری تولید ناخالص داخلی در استان‌های کشور» با استفاده از روش انتقال- سهم و شاخص ضریب مکانی ضمن بررسی عملکرد اقتصادی استان‌ها، به تشخیص بخش‌های مزیت‌دار و پایه‌ای استان‌ها طی دوره زمانی (۱۳۸۳-۱۳۷۹) پرداخته‌اند. نتایج نشان می‌دهند که بیشتر استان‌ها اثر سهم منطقه‌ای مثبتی در بخش کشاورزی دارند و این موضوع بیان‌کننده مزیت نسبی مناطق در این بخش است. در بخش خدمات، استان‌های بوشهر، تهران، خوزستان، سمنان، فارس، مرکزی، هرمزگان و همدان ساختار صنعتی و منطقه‌ای مثبت دارند و فعالیت‌های خدماتی در استان‌های مذکور از بیشترین امکانات و فرصت‌ها برای خلق ارزش افزوده برخوردار است و به عنوان محرک‌های رشد اقتصادی منطقه محسوب می‌شود.

۱-۲. مطالعات خارجی

لیو و همکاران (۲۰۱۹) در مقاله‌ای با عنوان «بررسی بهره‌وری بخش گردشگری و رشد اقتصادی» مکانیسم بین بهره‌وری بخش گردشگری و رشد اقتصادی در اسپانیا را بررسی کردند. در این تحقیق برای اولین بار در ادبیات گردشگری، تئوری رشد با الگوی تعادل عمومی تصادفی پویای بیزین، ادغام می‌شود. نتایج تحقیق تأثیر بهره‌وری گردشگری بر رشد اقتصادی و همچنین افزایش رشد اقتصادی سایر بخش‌ها ناشی از سرریز بهره‌وری گردشگری را نشان می‌دهد. با توجه به نتایج، وقتی

[Downloaded from ejip.ir on 2024-03-29]

بهره‌وری کل اقتصاد بهبود می‌یابد، تقاضای گردشگری خارجی به داخل کشور بیشتر از تقاضای گردشگر داخلی افزایش می‌یابد، در حالی که وقتی بهره‌وری بخش گردشگری بهبود می‌یابد، مصرف گردشگر داخلی بیشتر از میزان مصرف گردشگر خارجی افزایش می‌یابد.

امریک (۲۰۱۸) در مقاله‌ای به بررسی «بهره‌وری بخش کشاورزی و توزیع مجدد نیروی کار در بخش روستایی هند» پرداخته است و به دنبال این مسئله است که چگونه شوک‌های بهره‌وری بخش کشاورزی بر تخصیص نیروی کار در بخش‌های اقتصادی تأثیر دارد؟ برای پاسخ به این سؤال، از داده‌های روستایی برای نشان دادن اینکه افزایش در بهره‌وری بخش کشاورزی (ناشی از میزان بارندگی بالا) منجر به افزایش در سهم نیروی کار در بخش غیرکشاورزی می‌شود، استفاده شده است. نتایج نشان می‌دهد که با افزایش تولید محصولات کشاورزی، بخش غیرقابل تجارت (شامل خدمات محلی است از جمله بهداشت، آموزش، خرده‌فروشی و ساخت‌وساز) گسترش می‌یابد. افزایش تولیدات کشاورزی، باعث افزایش تقاضا برای بخش غیرقابل تجارت محلی می‌شود که به نوبه خود باعث افزایش سهم نیروی کار غیرکشاورزی می‌شود.

جونگوا لی و همکاران (۲۰۱۴) در مقاله‌ای با عنوان «تأثیر رشد سریع در بهره‌وری نیروی کار در بخش خدمات در کشورهای آسیا» به بررسی بر اساس یک مدل تعادل عمومی پرداخته‌اند. نتایج نشان می‌دهد که رشد سریع بهره‌وری در بخش خدمات در کشورهای آسیایی درنهایت به همه بخش‌ها منتهی می‌شود و به رشد پایدار و متعادل اقتصادهای این کشورها کمک می‌کند، اما تعدیل پویایی در بین اقتصادها متفاوت است. این تعدیل بستگی به ترکیب بخشی هر اقتصاد، شدت سرمایه هر بخش و باز بودن هر بخش به تجارت بین‌المللی دارد. همچنین در طول دوره تعدیل رشد بهره‌وری بخش خدمات، گسترش قابل توجهی در بخش تولید به وجود می‌آید که نیازمند ارائه سهام سرمایه‌ای است.

۳. تعریف مفاهیم

- **تولید ناخالص داخلی:** منظور از تولید ناخالص داخلی مجموع ارزش نهایی تمامی کالاها و خدماتی است که در یک بازه زمانی معین در داخل مرزهای یک کشور تولید شده‌اند.
- **تولید سرانه:** بهترین راه برای مقایسه کشورها از نظر میزان تولید ناخالص داخلی است؛ زیرا برخی از کشورها به دلیل اینکه دارای خروجی‌های اقتصادی بزرگی هستند، جمعیت بیشتری

[Downloaded from ejip.ir on 2024-03-29]

دارند. برای داشتن مقایسه‌ای صحیح، نیاز به سرانه تولید ناخالص داخلی است. این معیار از تقسیم تولید ناخالص داخلی واقعی بر تعداد ساکنان یک کشور به دست می‌آید و مشخص‌کننده استاندارد زندگی در یک کشور است.

- **مزیت نسبی:** مزیت نسبی میزان برخورداری از عوامل تولید، یعنی عرضه نسبی موهبت‌های طبیعی، نیروی کار و سرمایه است. هنگامی‌که هر منطقه یا کشوری به کاری که در آن مزیت نسبی دارد مشغول می‌شود، کل تولید در اقتصاد افزایش می‌یابد و این افزایش می‌تواند برای بهبود وضع همگی مورد استفاده قرار گیرد.
- **نرخ بهره‌وری:** عبارت است از به دست آوردن حداکثر بازدهی ممکن از تمامی نهاده‌ها (شامل نیروی کار، استعداد و مهارت نیروی انسانی، زمین، ماشین‌آلات و تجهیزات، ساختمان و تأسیسات و ...). این نرخ از نسبت ستانده واقعی به نهاده واقعی به دست می‌آید.

٤. ارزش افزوده بخش‌های اقتصادی

جدول ۱.ارزش افزوده بخش‌های اقتصادی کشور و استان (میلیارد ریال)

شرح/ سال	کشور		استان	
	ارزش افزوده	سهم (درصد)	ارزش افزوده	سهم (درصد)
بخش کشاورزی	۱۱۷۸۶۳۹.۵	۹.۶	۲۹۶۹۳	۲۰.۵
بخش معدن	۷۷۹۱۲	۰.۶	۷۴۵	۰.۵
بخش نفت خام و گاز طبیعی	۱۳۴۳۰۴۳.۵	۱۱	۴۶۵۲	۳.۲
بخش صنعت	۲۲۰۰۸۰۷	۱۸	۱۰۲۵۳	۷
بخش انرژی و ساختمان	۱۱۲۴۹۸۸	۹	۸۰۴۰	۵.۶
بخش خدمات	۶۳۴۰۶۳۱	۵۲	۹۰۹۳۵	۶۳
جمع	۱۲،۲۶۶،۰۲۱	۱۰۰	۱۴۴،۳۱۸	۱۰۰

مأخذ: مرکز آمار ایران

بررسی ارزش افزوده بخش‌های اقتصادی در کشور و استان لرستان در سال **۱۳۹۴** نشان می‌دهد که:

- بیشترین میزان ارزش افزوده در کشور و استان مربوط به بخش خدمات به ترتیب با سهم **۵۲** و **۶۳** درصدی است؛

[Downloaded from ejip.ir on 2024-03-29]

- بیشترین سهم بعد از خدمات در کشور متعلق به بخش صنعت و در استان متعلق به بخش کشاورزی است؛
- سهم ارزش افزوده بخش کشاورزی در استان بیش از ۲ برابر سهم این بخش در کشور است؛
- سهم ارزش افزوده بخش صنعت در استان کمتر از نصف سهم کشور است؛
- تأثیرگذاری دو بخش کشاورزی و خدمات بر میزان ارزش افزوده استان، بیشتر از تأثیرگذاری این بخش‌ها بر ارزش افزوده کشور است.

٤-۱. تولید ناخالص داخلی استان‌های کشور

جدول ۲. تولید ناخالص داخلی با نفت استان‌های کشور، سرانه و سهم آن‌ها

استان	محصول ناخالص داخلی با نفت (میلیارد ریال)	سهم از کل کشور (درصد)	سرانه محصول ناخالص داخلی با نفت (میلیون ریال)
کل کشور	۱۲،۳۱۴،۲۲۰	۱۰۰	۱۵۶
آذربایجان شرقی	۴۰۳،۸۳۳	۳.۲۸	۱۰۴
آذربایجان غربی	۲۵۴،۹۶۶	۲.۰۷	۷۹
اردبیل	۱۲۷،۹۱۷.۴	۱.۰۴	۱۰۱
اصفهان	۷۰۲،۸۱۴	۵.۷۱	۱۳۸
البرز	۴۱۲،۱۳۱.۴	۳.۳۵	۱۵۵
ایلام	۸۳،۰۹۷.۵	۰.۶۷	۱۴۴
بوشهر	۵۲۶،۴۰۷	۴.۲۷	۴۶۳
تهران	۲،۹۲۱،۰۱۹.۴	۲۳.۷۲	۲۲۴
چهارمحال و بختیاری	۸۶،۹۸۸.۶	۰.۷۱	۹۳
خراسان جنوبی	۶۷،۵۴۵.۵	۰.۵۵	۸۹
خراسان رضوی	۶۵۹،۷۰۱.۴	۵.۳۶	۱۰۴

[Downloaded from ejip.ir on 2024-03-29]

ادامه جدول ۲. تولید ناخالص داخلی با نفت استان‌های کشور، سرانه و سهم آن‌ها

استان	محصول ناخالص داخلی با نفت (میلیارد ریال)	سهم از کل کشور (درصد)	سرانه محصول ناخالص داخلی با نفت (میلیون ریال)
خراسان شمالی	۶۹،۹۳۶	۰.۵۷	۸۱
خوزستان	۱،۷۶۰،۷۰۴	۱۴.۳۰	۳۷۷
زنجان	۱۳۸،۱۹۸	۱.۱۲	۱۳۲
سمنان	۱۰۷،۵۳۲.۴	۰.۸۷	۱۵۶
سیستان و بلوچستان	۱۶۲،۹۷۶	۱.۳۲	۶۰
فارس	۵۸۹،۰۵۸.۶	۴.۷۸	۱۲۳
قزوین	۲۰۹،۵۷۰	۱.۷۰	۱۶۶
قم	۱۳۸،۳۴۷.۵	۱.۱۲	۱۰۹
کردستان	۱۱۶،۳۶۰.۵	۰.۹۴	۷۴
کرمان	۳۵۸،۶۳۹.۶	۲.۹۱	۱۱۵
کرمانشاه	۲۰۰،۳۵۰.۵	۱.۶۳	۱۰۳
کهکیلویه و بویراحمد	۱۴۷،۱۴۲	۱.۱۹	۲۱۰
گلستان	۱۴۷،۵۶۰.۴	۱.۲۰	۸۰
گیلان	۲۶۸،۵۸۱.۵	۲.۱۸	۱۰۶
لرستان	۱۴۴،۷۷۸	۱.۱۸	۸۲
مازندران	۴۱۶،۶۷۶.۷	۳.۳۸	۱۲۸
مرکزی	۲۷۱،۲۰۶	۲.۲۰	۱۹۰
هرمزگان	۲۵۴،۷۶۰.۴	۲.۰۷	۱۴۷
همدان	۱۶۵،۶۱۱.۵	۱.۳۴	۹۵
یزد	۲۲۰،۸۹۸.۷	۱.۷۹	۱۹۹

مأخذ: سالنامه‌های آماری

در جدول (۲) آمار و اطلاعات تولید ناخالص داخلی با نفت استان‌های کشور در سال **۱۳۹۴** آمده که نشان می‌دهد:

استان لرستان در بین استان‌های کشور با میزان تولید ناخالص داخلی (با نفت) **۱۴۴۷۷۸** میلیارد ریال، رتبه **۲۲** را به خود اختصاص داده و سهم آن از کل تولید ناخالص داخلی با نفت کشور برابر ۱.۱۸ درصد بوده است؛

بیشترین میزان تولید ناخالص داخلی (با نفت) مربوط به استان تهران با حجم **۲۹۲۱۰۱۹** میلیارد ریال و کمترین میزان شاخص مذکور به استان خراسان جنوبی با حجم **۶۷۵۴۵** میلیارد ریال بوده است؛

[Downloaded from ejip.ir on 2024-03-29]

از نظر تولید سرانه، استان لرستان با حجم ۸۲ میلیون ریال، ۲۶ امین استان در بین استان‌های کشور بوده است؛

استان بوشهر بیشترین میزان سرانه تولید با ۴۶۳ میلیون ریال و استان سیستان و بلوچستان با ۶۰ میلیون ریال کمترین میزان سرانه تولید را در بین استان‌های کشور داشته‌اند.

جدول ۳. تولید ناخالص داخلی بدون نفت استان‌های کشور، سرانه و سهم آن‌ها

استان	محصول ناخالص داخلی بدون نفت (میلیارد ریال)	سهم از کل کشور (درصد)	سرانه محصول ناخالص داخلی بدون نفت (میلیون ریال)
کل کشور	۱۰،۶۸۵،۰۶۱.۴	۱۰۰	۱۳۵
آذربایجان شرقی	۳۹۸،۵۸۶	۳.۷۳	۱۰۳
آذربایجان غربی	۲۵۴،۸۹۹.۶	۲.۳۹	۷۹
اردبیل	۱۲۷،۸۶۱	۱.۲۰	۱۰۱
اصفهان	۶۷۲،۴۰۸.۵	۶.۲۹	۱۳۲
البرز	۴۱۱،۶۸۳	۳.۸۵	۱۵۵
ایلام	۶۰،۷۰۲.۳	۰.۵۷	۱۰۵
بوشهر	۴۹۴،۴۱۹	۴.۶۳	۴۳۵
تهران	۲،۸۸۰،۷۴۶.۵	۲۶.۹۶	۲۲۱
چهارمحال و بختیاری	۸۶،۸۹۲.۴	۰.۸۱	۹۳
خراسان جنوبی	۶۷،۵۳۵	۰.۶۳	۸۹
خراسان رضوی	۶۵۸،۰۹۲	۶.۱۶	۱۰۴
خراسان شمالی	۶۹،۹۳۶	۰.۶۵	۸۱
خوزستان	۵۹۲،۲۷۹	۵.۵۴	۱۲۷
زنجان	۱۳۷،۷۸۴	۱.۲۹	۱۳۱
سمنان	۱۰۶،۸۸۹.۴	۱	۱۵۵
سیستان و بلوچستان	۱۶۲،۹۷۶.۳	۱.۵۳	۶۰
فارس	۵۷۷،۵۵۱	۵.۴۱	۱۲۰
قزوین	۲۰۹،۰۸۳	۱.۹۶	۱۶۶
قم	۱۳۵،۷۴۰	۱.۲۷	۱۰۷
کردستان	۱۱۶،۳۵۵	۱.۰۹	۷۴

[Downloaded from ejip.ir on 2024-03-29]

ادامه جدول ۳. تولید ناخالص داخلی بدون نفت استان‌های کشور، سرانه و سهم آن‌ها

استان	محصول ناخالص داخلی بدون نفت (میلیارد ریال)	سهم از کل کشور (درصد)	سرانه محصول ناخالص داخلی بدون نفت (میلیون ریال)
کرمان	۳۵۸،۱۵۱.۵	۳.۳۵	۱۱۵
کرمانشاه	۱۹۴،۶۹۴	۱.۸۲	۱۰۰
کهکیلویه و بویراحمد	۶۱،۹۴۱	۰.۵۸	۸۸
گلستان	۱۴۷،۳۹۳	۱.۳۸	۸۰
گیلان	۲۶۸،۴۵۶	۲.۵۱	۱۰۶
لرستان	۱۳۸،۸۶۸.۴	۱.۳	۷۹
مازندران	۴۱۵،۷۷۰	۳.۸۹	۱۲۸
مرکزی	۲۴۹،۴۱۱	۲.۳۳	۱۷۵
هرمزگان	۲۳۹،۳۵۰	۲.۲۴	۱۳۸
همدان	۱۶۵،۲۳۵	۱.۵۵	۹۵
یزد	۲۲۰،۸۲۸	۲.۰۷	۱۹۹

مأخذ: مرکز آمار ایران

در جدول (۳) آمار و اطلاعات تولید ناخالص داخلی بدون نفت استان‌های کشور در سال ۱۳۹۴ آمده که نشان می‌دهد:

استان لرستان در بین استان‌های کشور با میزان تولید ناخالص داخلی (بدون نفت) ۱۳۸،۸۶۸ میلیارد ریال، رتبه ۲۱ ام را به خود اختصاص داده و سهم آن از کل تولید ناخالص داخلی بدون نفت کشور برابر ۱.۳ درصد بوده است؛

بیشترین میزان تولید ناخالص داخلی (بدون نفت) مربوط به استان تهران با حجم ۲،۸۸۰،۷۴۶ میلیارد ریال و کمترین میزان شاخص مذکور به استان ایلام با حجم ۶۰۷۰۲ میلیارد ریال بوده است؛

از نظر تولید سرانه بدون نفت، استان لرستان با حجم ۷۹ میلیون ریال، ۲۹ امین استان در بین استان‌های کشور بوده و از سرانه کشور پایین‌تر است؛

استان بوشهر بیشترین میزان سرانه تولید بدون نفت با ۴۳۵ میلیون ریال و استان سیستان و بلوچستان با ۶۰ میلیون ریال کمترین میزان سرانه تولید را در بین استان‌های کشور داشته است.

[Downloaded from ejip.ir on 2024-03-29]

۵. مزیت نسبی بخش‌های اقتصادی

بر اساس الگوهای بررسی مزیت نسبی روش ضریب مکان (LQ) یکی از مهم‌ترین روش‌های بررسی مزیت نسبی است. ضریب مکان اهمیت نسبی فعالیت‌ها را در اقتصاد ملی نشان می‌دهد. این روش از مقایسه نسبت ارزش افزوده (تولید) یک بخش خاص از کل ارزش افزوده (تولید) در سطح منطقه و ملی به دست می‌آید. بنابراین تابع سهم مکانی ساده به شکل رابطه زیر نمایش داده می‌شود.

$$LQ = \frac{(X_{ir}/X_r)}{(X_{in}/X_n)} = \frac{X_{ir}}{X_{in}} \times \frac{X_n}{X_r}$$

X_{ir}: ارزش افزوده (تولید) فعالیت i ام در منطقه r؛

X_r: کل ارزش افزوده (کل تولید) منطقه r؛

X_{in}: ارزش افزوده (تولید) فعالیت i ام در کل کشور؛

X_n: کل ارزش افزوده (کل تولید) کشور.

مقدار بزرگ‌تر LQ_i نشان‌دهنده این است که بخش i توانایی بیشتری در برآوردن تقاضای سایر بخش‌های منطقه از تولید خود دارد و درنتیجه نیاز کمتری به واردات خواهد بود. چنانچه این شاخص بزرگ‌تر از یک باشد، بدین معنی است که بخش i در سطح منطقه نسبت به سطح ملی تخصصی‌تر یا متمرکزتر است و در منطقه مورد نظر مازاد وجود دارد و منطقه این مازاد را صادر می‌کند. به طور مشابه، اندازکوچک‌تر شاخص مزبور بیان‌کننده این مفهوم است که بخش مورد نظر در سطح منطقه توانایی کمتری در تأمین تقاضای سایر بخش‌های منطقه از ارزش افزوده خود را دارد، بنابراین نیاز بیشتری به واردات است.

جدول ٤. شاخص مزیت نسبی استان لرستان

شرح فعالیت	۱۳۹٤		
	سهم از کل ارزش افزوده استان	سهم از کل ارزش افزوده کشور	شاخص مزیت نسبی
گروه کشاورزی	۲۰.۵	۹.۶	۲.۱
گروه صنعت	۷	۱۷.۸	۰.۳۹
معدن	۰.۵۲	۰.۶۳	۰.۸۲
نفت خام و گاز طبیعی	۳.۲	۱۰.۹	۰.۲۹
انرژی و ساختمان	۵.۵	۹	۰.۶
گروه خدمات	۶۳	۵۱	۱.۲۳
جمع	۱۰۰	۱۰۰	–

مأخذ: محاسبات تحقیق

[Downloaded from ejip.ir on 2024-03-29]

همان‌طور که از جدول (۴) مشاهده می‌شود برای استان لرستان در سال ۱۳۹۴:

بخش کشاورزی و خدمات به دلیل اینکه دارای شاخص سهم مکانی بزرگ‌تر از یک هستند، از مزیت نسبی بیشتری در استان برخوردارند. این بخش‌ها دارای بیشترین امکانات و فرصت‌ها برای خلق ارزش افزوده در استان هستند و به عنوان محرک رشد اقتصادی استان محسوب می‌شوند؛

بخش‌های نفت و گاز، صنعت، بخش انرژی و ساختمان و معدن در سال ۱۳۹۴ با داشتن شاخص سهم مکانی کوچک‌تر از یک دارای کمترین مزیت نسبی و کمترین نقش را در استان ایفا می‌کنند.

جدول ۵. مزیت نسبی بخش‌های اقتصادی استان‌های کشور

استان	کشاورزی	نفت خام، گاز طبیعی	معدن	صنعت	انرژی و ساختمان	خدمات
آذربایجان شرقی	۱.۲	۰	۱.۷۸	۱.۶۱	۰.۸۱	۰.۹۹
آذربایجان غربی	۱.۹۸	۰	۰.۸۶	۰.۴۸	۱.۱۲	۱.۱۹
اردبیل	۲.۵۲	۰	۰.۱۳	۰.۷۱	۰.۷۵	۱.۰۹
اصفهان	۰.۷۵	۰	۰.۵۴	۱.۲۸	۰.۹۱	۱.۱۸
البرز	۰.۶۵	۰	۰.۰۸	۱.۶۳	۱.۰۶	۱.۰۶
ایلام	۱.۴۳	۲.۵	۰.۴	۰.۲۱	۱.۸۷	۰.۷۴
بوشهر	۰.۳۶	۰.۵۵	۰.۰۹	۱.۸۴	۴.۴۷	۰.۳۲
تهران	۰.۱۸	۰.۰۳	۰.۰۷	۰.۷۸	۰.۹۰	۱.۴۶
چهارمحال و بختیاری	۲.۳۷	۰	۰.۳۶	۰.۸۶	۱.۰۳	۱.۰۱
خراسان جنوبی	۲.۶۴	۰	۹.۹۸	۰.۴۹	۰.۷۶	۱.۰۲
خراسان رضوی	۱.۴	۰.۰۱	۰.۷۱	۰.۶۷	۱	۱.۲۵
خراسان شمالی	۲.۵۵	۰	۱.۵۵	۰.۷۶	۱.۱۲	۰.۹۸
خوزستان	۰.۴۳	۵.۲	۰.۰۷	۱.۰۷	۰.۳۳	۰.۳۲
زنجان	۱.۹۲	۰	۱.۳۳	۱.۷	۰.۹۰	۰.۸۱
سمنان	۱.۶۶	۰	۱.۱۲	۱.۳۵	۰.۸۲	۱
سیستان و بلوچستان	۲.۳۴	۰	۰.۴۷	۰.۵۶	۰.۵۸	۱.۲

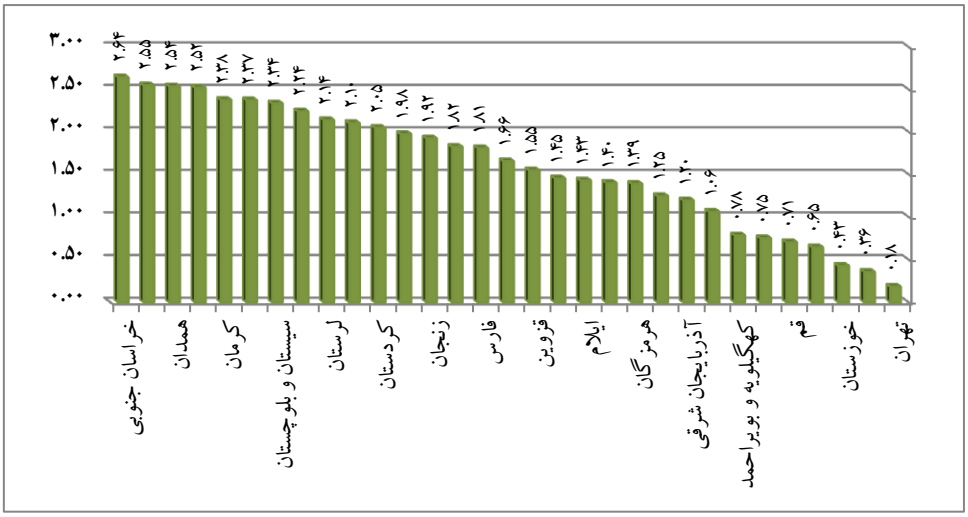
[Downloaded from ejip.ir on 2024-03-29]

ادامه جدول ۵. مزیت نسبی بخش‌های اقتصادی استان‌های کشور

استان	کشاورزی	نفت خام، گاز طبیعی	معدن	صنعت	انرژی و ساختمان	خدمات
فارس	۱.۸۱	۰.۰۹	۰.۴۵	۰.۶۶	۱.۹۶	۱
قزوین	۱.۵۵	۰	۰.۱۳	۲.۲	۰.۷۱	۰.۷۶
قم	۰.۷۱	۰	۰.۲۹	۱.۵	۱.۰۱	۱.۱
کردستان	۲.۰۵	۰	۱.۵۱	۰.۲۵	۰.۸۸	۱.۲۹
کرمان	۲.۳۸	۰	۱۲.۹	۱.۲۲	۰.۶۱	۰.۸
کرمانشاه	۱.۸۲	۰.۲۵	۰.۲۴	۰.۶۴	۰.۶۵	۱.۲
کهگیلویه و بویراحمد	۰.۷۸	۵.۳	۰.۶۵	۰.۳۳	۰.۲۸	۰.۵
گلستان	۲.۲۴	۰	۰.۸۴	۰.۶۲	۰.۹۱	۱.۱۳
گیلان	۱.۴۵	۰	۰.۲۵	۰.۹۷	۰.۸۰	۱.۱۸
لرستان	**۲.۱۴**	**۰.۳**	**۰.۸۱**	**۰.۴**	**۰.۶۱**	**۱.۲۲**
مازندران	۲.۱	۰	۰.۳۲	۰.۸۴	۰.۷۵	۱.۱۱
مرکزی	۱.۰۶	۰	۱.۴	۲.۲۷	۰.۷۴	۰.۸
هرمزگان	۱.۳۹	۰.۰۵	۰.۷۶	۰.۸۴	۰.۵۵	۱.۲۷
همدان	۲.۵۴	۰	۰.۹۶	۰.۵۵	۰.۶۶	۱.۱۴
یزد	۱.۲۵	۰	۱۰.۶۲	۱.۳۳	۰.۸۳	۰.۹۶

مأخذ: محاسبات تحقیق

۵-۱. مزیت نسبی بخش کشاورزی

نمودار ۱. شاخص مزیت نسبی ارزش افزوده بخش کشاورزی در استان‌های کشور در سال ۱۳۹٤

[Downloaded from ejip.ir on 2024-03-29]

از نظر مزیت نسبی بخش کشاورزی در بین استان‌های کشور:

استان لرستان با شاخص مزیت نسبی ۲.۱۴ جزو ۱۰ استان برتر کشور در این بخش قرار دارد؛

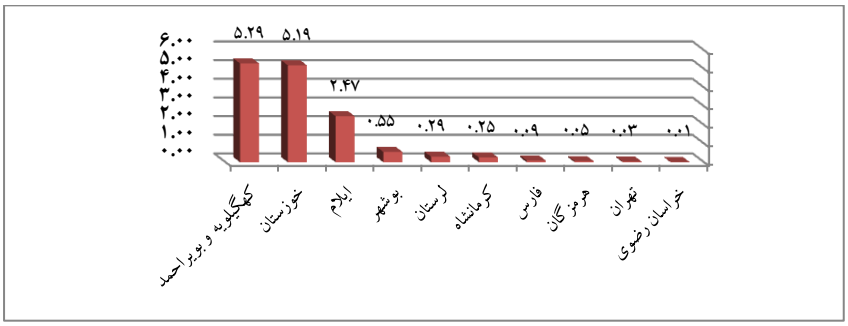
بالاترین مزیت نسبی در بخش کشاورزی متعلق به استان خراسان جنوبی با میزان ۲.۶۴ و کمترین مزیت نسبی مربوط به استان تهران با شاخص ۰.۱۸ است؛

استان لرستان دارای ۷۸۳۴۴۵ هکتار اراضی زراعی و باغی است که از این مقدار ۱۸۵۳۶۷ هکتار آبی و ۵۹۸۰۷۸ هکتار دیمی است، یعنی حدود ۲۴ درصد از اراضی استان آبی و بقیه دیم هستند. در حالی که کل اراضی زراعی و باغی استان‌های خراسان جنوبی ۱۸۹۷۳۹ هکتار (۸۳ درصد آبی و ۱۷ درصد دیم)، استان خراسان شمالی دارای ۳۹۳۰۸۹ هکتار (۴۳ درصد آبی و ۵۷ درصد دیم) و استان همدان دارای ۸۷۲۱۷۴ هکتار (۲۵ درصد آبی و ۷۵ درصد دیم) است (سالنامه آماری استان‌ها)؛

با وجود اینکه مساحت اراضی زراعی و باغی استان لرستان بیش از ۲۴ درصد استان خراسان جنوبی و بیش از ۵۰ درصد اراضی استان خراسان شمالی است، مزیت کمتری نسبت به این استان‌ها دارد؛ لذا برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران استان می‌بایست سیاست‌های حمایتی و تشویقی برای رونق دادن به بخش کشاورزی را از اولویت‌های اساسی کار خود قرار دهند. مهم‌ترین راه رونق کشاورزی استان استفاده بهینه از آب و خاک، اجرای طرح‌های نوین آبیاری به‌ویژه انتقال آب با لوله، توسعه صنعت بیمه کشاورزی است؛

همچنین باید گفت که مزیت نسبی بالای استان‌های خراسان جنوبی و کرمان از تولید زعفران و پسته که ارزش ریالی بیشتری نسبت به سایر محصولات کشاورزی دارند، بی‌تأثیر نیست.

۵-۲. مزیت نسبی بخش نفت خام و گاز طبیعی

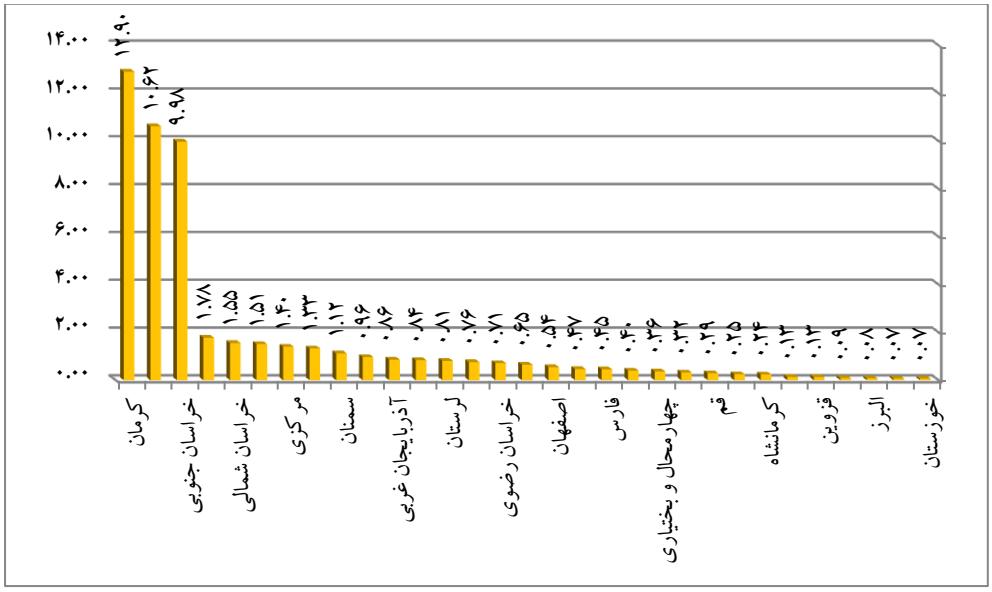

نمودار ۲. شاخص مزیت نسبی ارزش افزوده بخش نفت خام و گاز طبیعی در استان‌های کشور در سال ۱۳۹۴

[Downloaded from ejip.ir on 2024-03-29]

در بخش نفت خام و گاز طبیعی در سال ۱۳۹۴، استان لرستان با شاخص مزیت نسبی ۰.۲۹ در رتبه پنجم قرار دارد. استان‌های کهگیلویه و بویراحمد، خوزستان، ایلام و بوشهر به دلیل منابع سرشار نفت و گاز در رتبه‌های اول تا چهارم قرار دارند. سایر ۲۰ استان دیگر کشور در این بخش ارزش افزوده‌ای ندارند.

۵-۳. مزیت نسبی بخش معدن

نمودار ۳. شاخص مزیت نسبی ارزش افزوده بخش معدن در استان‌های کشور در سال ۱۳۹٤

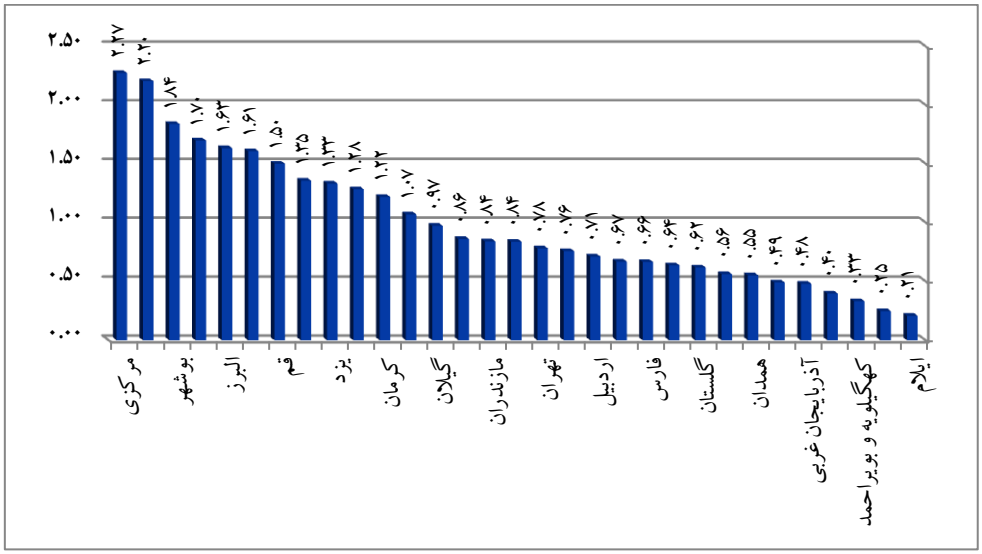
در بخش معدن استان لرستان با شاخص مزیت نسبی ۰.۸۱ در رتبه ۱۳ کشور قرار دارد. استان‌های کرمان، یزد و خراسان جنوبی با شاخص ۱۲.۹، ۱۰.۶۲ و ۹.۹۸ و با اختلاف زیاد نسبت به سایر استان‌ها در رتبه های اول تا سوم قرار دارند. کمترین مزیت نسبی در بخش معدن مربوط به استان‌های خوزستان و تهران با شاخص ۰.۰۷ است.

در سال ۱۳۹۴ تعداد ۸۵ معدن در حال بهره‌برداری در استان لرستان وجود دارد؛ که ارزش تولیدات آن‌ها برابر ۹۷۴ میلیارد ریال است. در استان کرمان در همین سال تعداد ۴۸۸ معدن در حال بهره‌برداری وجود دارد که بیشتر از نوع سنگ مس، آهن، سنگ تزئینی، شن و ماسه هستند و ارزش آن‌ها بالغ بر ۴۸۱۰۱ میلیارد ریال است. همچنین استان یزد دارای ۱۹۲ معدن با ارزش تولیدات

[Downloaded from ejip.ir on 2024-03-29]

۲۵۴۶۰ میلیارد ریال و استان خراسان جنوبی دارای ۲۳۱ معدن با ارزش تولیدی ۴۷۹۱ میلیارد ریال هستند (سالنامه‌های آماری).

٥-٤. مزیت نسبی بخش صنعت

نمودار ٤. شاخص مزیت نسبی ارزش افزوده بخش صنعت در استان‌های کشور در سال ۱۳۹٤

در بخش صنعت در سال ۱۳۹۴ استان لرستان با شاخص ۰.۴ در رتبه ۲۸م کشور و جزو چهار استان دارای مزیت نسبی پایین در این بخش است. بالاترین مزیت نسبی بخش صنعت متعلق به استان مرکزی با شاخص ۲.۲۷ و کمترین مربوط به استان ایلام با شاخص ۰.۲۱ است.

٥-٤-١. مزیت نسبی زیربخش‌های بخش صنعت در استان لرستان

در این بخش، به بررسی مزیت نسبی زیربخش‌های بخش صنعت استان لرستان پرداخته می‌شود.

[Downloaded from ejip.ir on 2024-03-29]

جدول ٦. مزیت نسبی زیربخش‌های صنعت استان لرستان

زیربخش‌های صنعت	مزیت نسبی
تولید محصولات غذایی	۰.۷۶
تولید انواع آشامیدنی‌ها	۰.۱۹
تولید فرآورده‌های توتون و تنباکو	۰.۰۰
تولید منسوجات	۰.۷۱
تولید پوشاک	۰.۸۲
تولید چرم و فرآورده‌های وابسته	۰.۰۰
تولید چوب و محصولات چوبی به جز مبلمان، حصیر و مواد حصیربافی	۰.۵۶
تولید کاغذ و فرآورده‌های کاغذی	۰.۱۲
چاپ و تکثیر رسانه‌های ضبط‌شده	۰.۰۸
تولید کک، فرآورده‌های حاصل از پالایش نفت	۰.۲۴
تولید مواد شیمیایی و فرآورده‌های شیمیایی	۰.۰۲
تولید داروها و فراورده‌های دارویی و شیمیایی و گیاهی	۲.۶۷
تولید فرآورده‌های لاستیکی و پلاستیکی	۰.۳۵
تولید سایر فرآورده‌های معدنی غیرفلزی	۰.۷۴
تولید فلزات پایه	۰.۳۲
تولید محصولات فلزی ساخته‌شده، به جز ماشین‌آلات و تجهیزات	۰.۱۰
تولید محصولات رایانه‌ای، الکترونیکی و نوری	۰.۰۲
تولید تجهیزات برقی	۰.۰۶
تولید ماشین‌آلات و تجهیزات طبقه‌بندی‌نشده در جای دیگر	۰.۰۸
تولید وسایل نقلیه موتوری، تریلر و نیم‌تریلر	۰.۱۲
تولید سایر تجهیزات حمل و نقل	۰.۰۰
تولید مبلمان	۰.۴۱
تولید سایر مصنوعات	۰.۰۶
تعمیر و نصب ماشین‌آلات و تجهیزات	۰.۰۰

مأخذ: محاسبات تحقیق

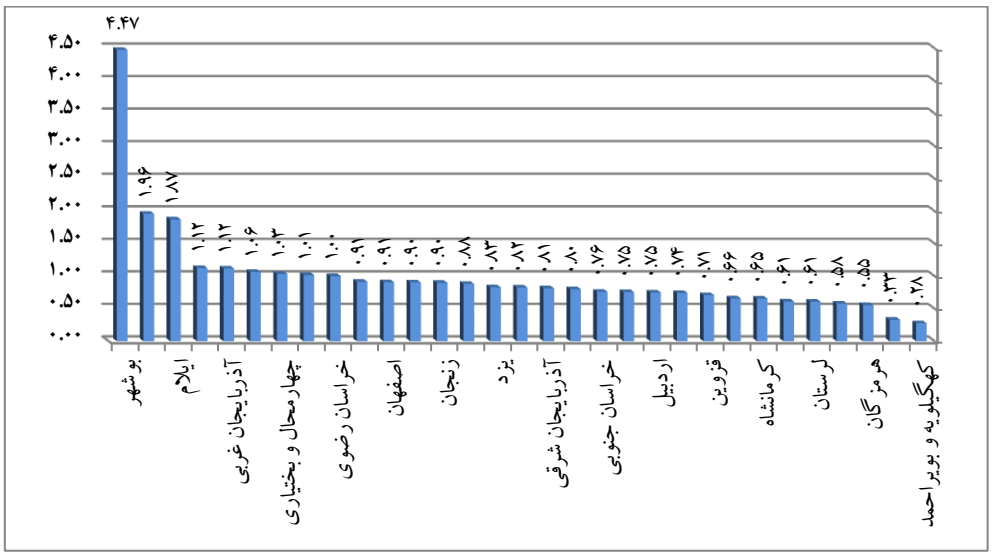
همان‌طور که از جدول مشخص است، زیربخش تولید داروها و فرآورده‌های دارویی و شیمیایی و گیاهی، با مزیت نسبی ۲.۶۷ بالاترین مزیت نسبی را در بین زیربخش‌های صنعت استان دارا است.

[Downloaded from ejip.ir on 2024-03-29]

آنچه مسلم است، استان لرستان دارای ظرفیت‌های فراوانی در حوزه داروسازی است به طوری که بیش از ۵۰۰ قلم دارو در کارخانه‌های داروسازی لرستان تولید می‌شود. در این زمینه علاوه بر بازار داخلی، صادرات زیادی نیز به کشورهای مختلف دارد؛ بنابراین به عنوان یکی از راهبردهای توسعه استان، می‌توان با حرکت به سمت گسترش آن و سرمایه‌گذاری بر روی خوشه‌های صنعتی مرتبط، با توجه به محدودیت‌های مالی موجود بهترین بهره‌برداری را حاصل کرد.

زیربخش‌های تولید محصولات غذایی، تولید پوشاک، منسوجات و تولید فرآورده‌های معدنی غیرفلزی دارای شاخص سهم مکانی نزدیک به یک هستند؛ لذا توجه جدی به ظرفیت‌ها و استعدادهای این صنایع و نقش گسترده آن‌ها در ایجاد ارزش افزوده و اشتغال در استان ضروری است.

۵-۵. مزیت نسبی بخش انرژی و ساختمان

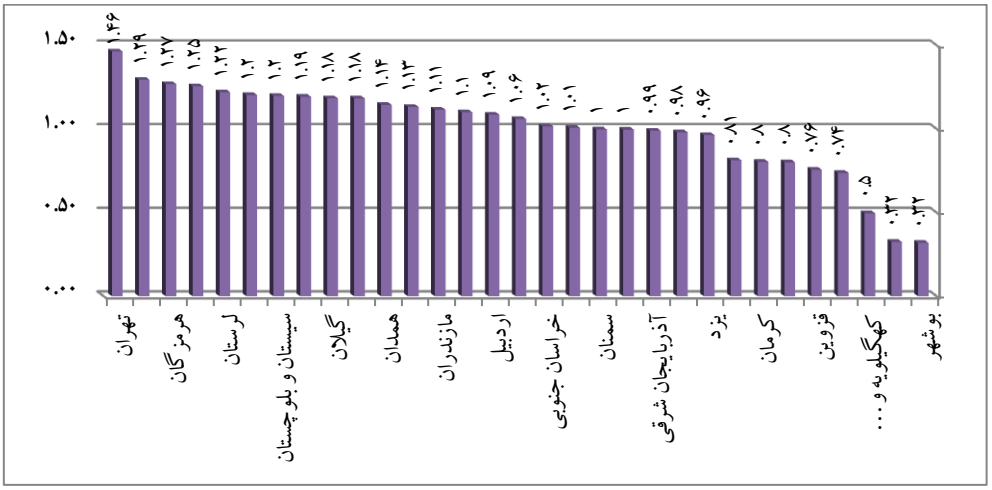

نمودار ۵. شاخص مزیت نسبی ارزش افزوده بخش ساختمان و انرژی در استان‌های کشور در سال ۱۳۹٤

در بخش ساختمان و انرژی در سال ۱۳۹۴ استان لرستان با شاخص ۰.۶۱ در رتبه ۲۷ ام کشور و جزو استان های با مزیت نسبی پایین قرار دارد. بالاترین میزان مزیت نسبی در این بخش متعلق به استان بوشهر با شاخص ۴.۴۷ و کمترین مزیت نسبی متعلق به استان کهگیلویه و بویر احمد با شاخص ۰.۲۸ است.

[Downloaded from ejip.ir on 2024-03-29]

٥-٦. مزیت نسبی بخش خدمات

نمودار ٦. شاخص مزیت نسبی ارزش افزوده بخش خدمات در استان‌های کشور در سال ۱۳۹٤

استان لرستان در بخش خدمات با شاخص ۱.۲۲ دارای مزیت نسبی بالایی است و در رتبه پنجم کشور قرار دارد. استان تهران با شاخص ۱.۴۶ در رتبه اول و استان بوشهر با شاخص ۰.۳۲ در رتبه آخر قرار دارد.

٦. نرخ بهره‌وری بخش‌های اقتصادی

نرخ بهره‌وری از نسبت ستانده به داده (مصرف واسطه) به دست می‌آید. این شاخص بیانگر این است که ما در مقابل تمام هزینه‌ها و نهاده‌هایی که صرف کرده‌ایم، چه عایدی و ستانده‌ای به دست آورده‌ایم. درواقع نرخ بهره‌وری نشان می‌دهد منابع استفاده‌شده در تولید کالا و خدمات به چه میزان در آن بخش به صورت کارا عمل کرده‌اند و آیا منابع موجود در آن بخش کارا است، یا میزان اثربخشی و کارایی آن‌ها پایین است؛ که در این صورت یا باید از منابع در آن بخش به‌درستی استفاده کرد یا جابه‌جایی منابع بین بخش‌ها صورت گیرد. بهره‌وری برای هر کشور و سازمانی، ضروری بوده و اساس رشد اقتصادی است. بهره‌وری تولید ناخالص داخلی را افزایش داده، رقابت‌پذیری را بیشتر می‌کند و درنهایت باعث زندگی بهتر می‌شود.

[Downloaded from ejip.ir on 2024-03-29]

٦-١. بهره‌وری بخش‌های اقتصادی استان لرستان

در جدول زیرنرخ بهره‌وری بخش‌های اقتصادی استان لرستان طی سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۴ نشان داده شده است. بهره‌وری بخش خدمات طی این مدت دچار نوسان بوده و در بخش معدن روند افزایشی داشته، اما در سال ۱۳۹۲ کاهش شدیدی داشته، سپس روند افزایشی ادامه پیدا کرده است. میزان بهره‌وری بخش‌های کشاورزی، صنعت و انرژی و ساختمان روند نسبتاً ثابتی را طی کرده‌اند. در بخش نفت خام و گاز طبیعی تا سال ۱۳۹۲ افزایش یافته است و از سال ۱۳۹۲ تا ۱۳۹۴ این نرخ کاهش یافته است؛ اما همچنان استان لرستان در این بخش بالاترین بهره‌وری را در بین استان‌ها داشته است.

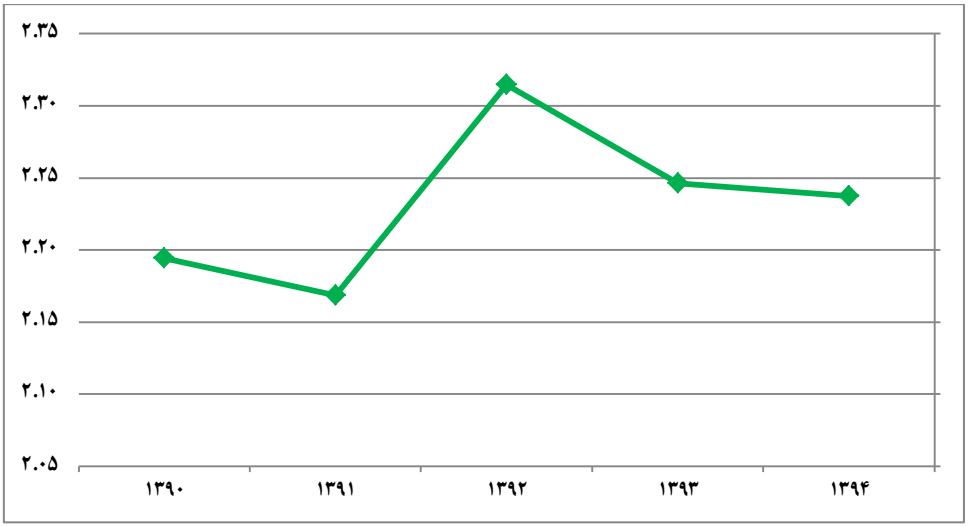
به طور کلی طی سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۴ در تمام بخش‌ها به جز بخش نفت و گاز بهره‌وری استان رشد چندانی نداشته است.

جدول ۷. نرخ بهره‌وری بخش‌های مختلف اقتصادی استان لرستان در سال‌های اخیر

بخش	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۱۳۹۲	۱۳۹۳	۱۳۹۴
کشاورزی	۲.۲	۷۲.۱	۲.۳	۲.۲	۲.۲۴
صنعت	۱.۵	۱.۷	۱.۶	۱.۶	۱.۵۵
معدن	۴.۱	۶.۷۵	۲.۵	۳.۳	۴
انرژی و ساختمان	۱.۷	۱.۷۴	۱.۴	۱.۸	۱.۹
خدمات	۴.۴	۴.۵	۵.۰۷	۴.۴	۴.۵
نفت خام و گاز طبیعی	۱۵۵.۵	۳۳۸.۶	۳۷۵.۹	۲۲۲.۸	۱۲۸.۹

مأخذ: مرکز آمار ایران و محاسبات تحقیق

[Downloaded from ejip.ir on 2024-03-29]

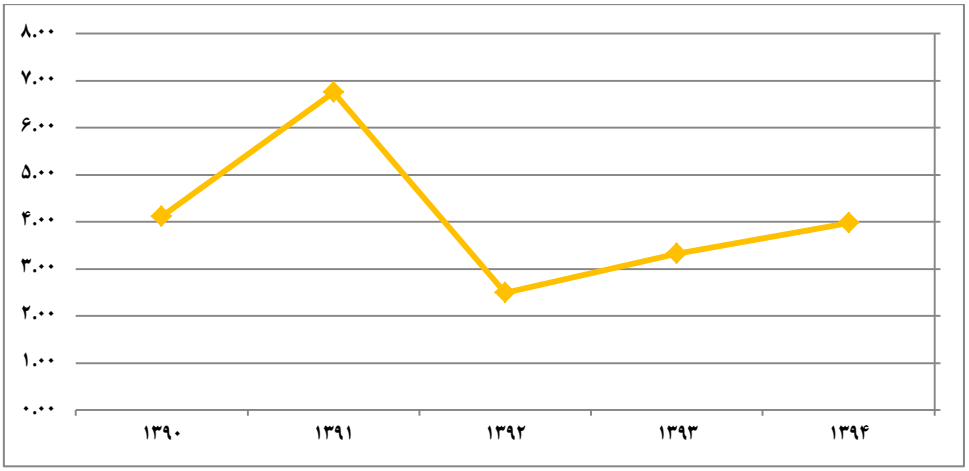

نمودار ۷. روند تغییرات نرخ بهره‌وری بخش کشاورزی استان لرستان

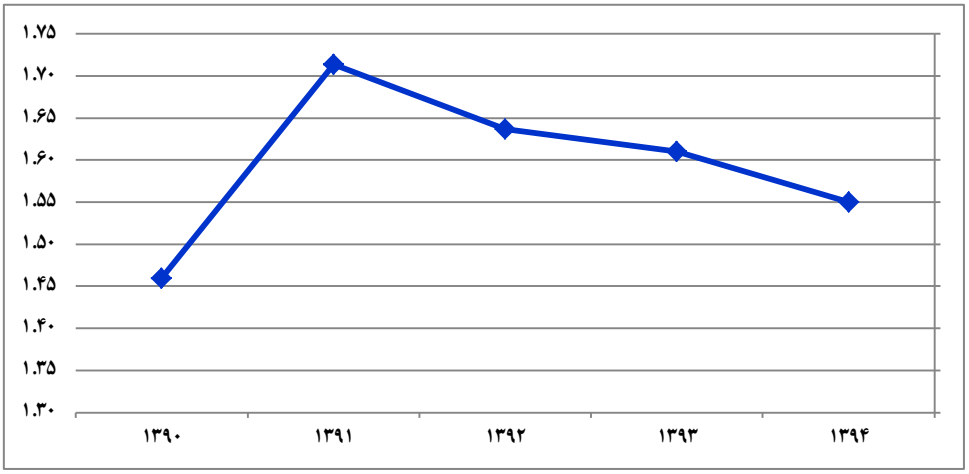

نمودار ۸. روند تغییرات نرخ بهره‌وری بخش نفت و گاز استان لرستان

[Downloaded from ejip.ir on 2024-03-29]

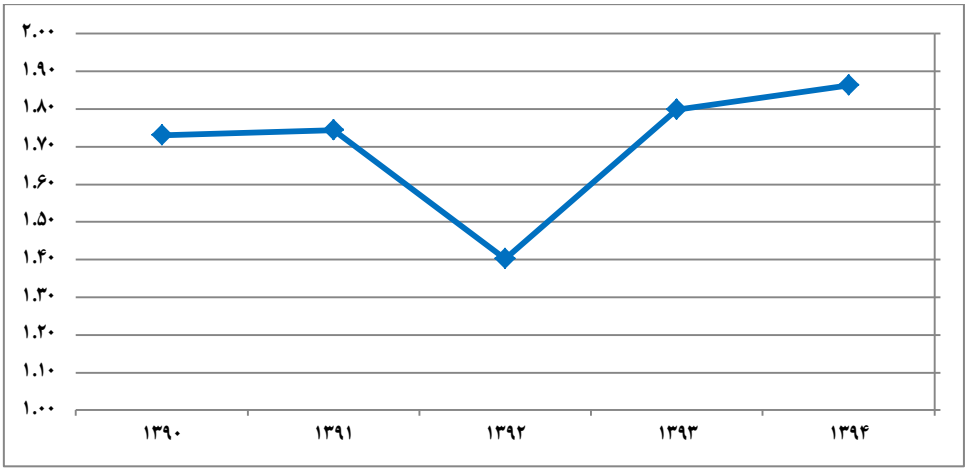

نمودار ۹. روند تغییرات نرخ بهره‌وری بخش معدن استان لرستان

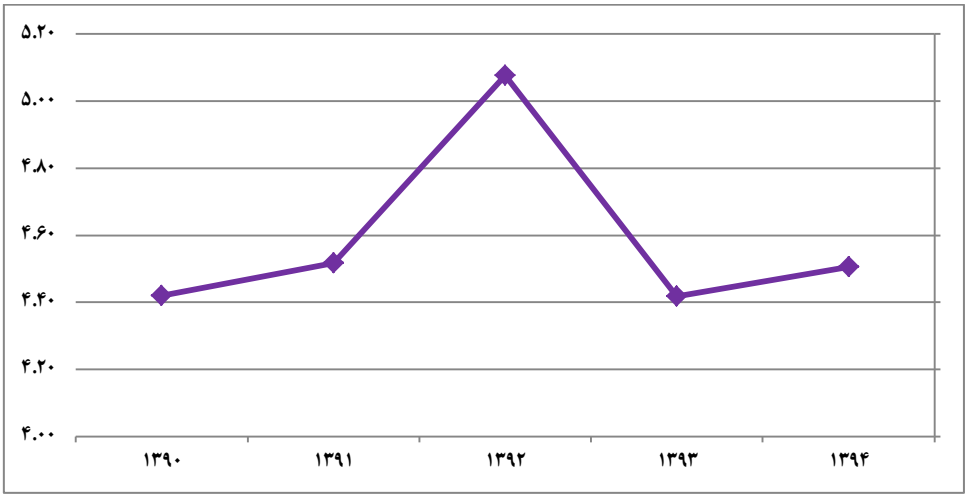

نمودار ۱۰. روند تغییرات نرخ بهره‌وری بخش صنعت استان لرستان

[Downloaded from ejip.ir on 2024-03-29]

نمودار ۱۱. روند تغییرات نرخ بهره‌وری بخش انرژی و ساختمان استان لرستان

نمودار ۱۲. روند تغییرات نرخ بهره‌وری بخش خدمات استان لرستان

٦-۲. بهره‌وری بخش‌های اقتصادی استان‌های کشور

در جدول (۷) میزان بهره‌وری بخش‌های اقتصادی به تفکیک برای کل استان‌ها آورده شده است. همان‌طور که مشخص است بالاترین و پایین‌ترین بهره‌وری در کشور و استان لرستان به ترتیب متعلق به بخش‌های نفت خام و گاز طبیعی و صنعت است. همچنین بهره‌وری کل در استان لرستان (۲.۸۵) از میانگین کشوری (۲.۵) بالاتر است.

[Downloaded from ejip.ir on 2024-03-29]

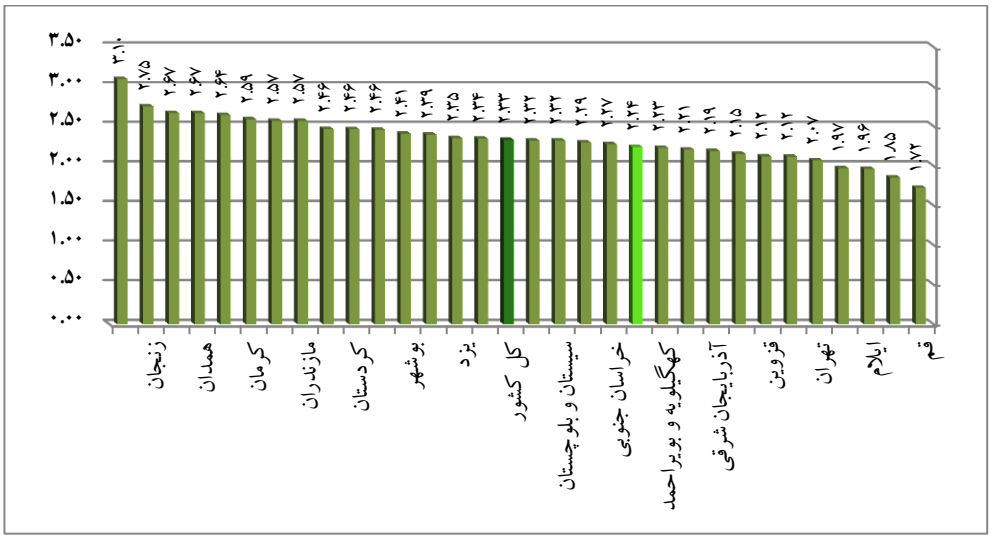
جدول ۸. میزان بهره‌وری استان‌های کشور در سال ۱۳۹٤

استان	کشاورزی	نفت خام و گاز طبیعی	معدن	صنعت	تأمین انرژی و ساختمان	خدمات	کل
آذربایجان شرقی	۲.۱۹	–	۵.۹۳	۱.۴۵	۱.۸۳	۴.۰۶	۲.۰۰
آذربایجان غربی	۲.۳۹	–	۳.۸۰	۱.۴۳	۱.۷۷	۴.۱۵	۲.۵۰
اردبیل	۲.۶۴	–	۲.۴۹	۱.۷۹	۱.۸۰	۴.۲۱	۲.۷۶
اصفهان	۱.۸۵	۲.۳۳	۲.۲۴	۱.۳۴	۱.۸۷	۳.۹۸	۱.۹۴
البرز	۲.۴۶	–	۲.۷۱	۱.۹۱	۱.۷۱	۵.۵۲	۲.۶۰
ایلام	۱.۹۶	۵.۲۳	۵.۱۷	۱.۶۸	۳.۳۱	۴.۷۳	۳.۲۸
بوشهر	۲.۴۱	۳۷.۱۲	۳.۴۴	۱.۸۱	۶.۶۱	۴.۰۱	۲.۷۸
تهران	۲.۰۷	۱.۶۹	۳.۲۳	۱.۴۸	۱.۷۵	۴.۵۶	۲.۵۷
چهارمحال و بختیاری	۲.۳۴	–	۳.۱۶	۱.۴۱	۱.۷۷	۴.۱۹	۲.۲۰
خراسان جنوبی	۲.۲۷	–	۸.۵۲	۱.۴۷	۱.۹۱	۴.۰۸	۲.۵۵
خراسان رضوی	۲.۳۲	۴.۰۴	۵.۰۱	۱.۴۹	۲.۰۰	۴.۵۷	۲.۶۱
خراسان شمالی	۲.۴۶	–	۳.۲۷	۱.۸۰	۱.۹۱	۳.۰۳	۲.۴۲
خوزستان	۳.۱۰	۲۰.۵۵	۲.۷۸	۱.۶۹	۲.۰۰	۳.۹۲	۳.۴۱
زنجان	۲.۷۵	–	۱.۹۰	۱.۸۷	۲.۰۰	۳.۶۸	۲.۴۲
سمنان	۲.۲۱	–	۳.۵۲	۱.۶۶	۱.۷۷	۴.۳۷	۲.۳۳
سیستان و بلوچستان	۲.۳۲	–	۳.۴۱	۱.۷۵	۱.۶۱	۵.۱۶	۲.۸۵
فارس	۲.۲۹	۲۵.۲۵	۲.۵۸	۱.۵۱	۲.۶۵	۴.۴۲	۲.۵۹
قزوین	۲.۱۲	–	۲.۰۵	۱.۶۱	۱.۹۸	۴.۶۳	۲.۰۵
قم	۱.۷۲	۰.۲۲	۳.۲۱	۱.۷۸	۱.۸۰	۴.۹۳	۲.۴۳
کردستان	۲.۴۶	–	۴.۰۴	۱.۴۲	۱.۷۴	۴.۸۵	۲.۹۰
کرمان	۲.۵۹	–	۲.۵۵	۱.۴۹	۱.۸۲	۴.۶۵	۲.۲۱
کرمانشاه	۲.۶۷	۶۷.۲۱	۴.۷۸	۱.۳۵	۱.۸۰	۵.۰۳	۲.۵۱
کهکیلویه و بویراحمد	۲.۲۳	۴۴.۶۳	۵.۸۶	۲.۰۳	۱.۸۷	۴.۵۸	۵.۲۸
گلستان	۲.۱۵	–	۴.۴۶	۱.۳۴	۲.۰۲	۴.۶۵	۲.۳۲
گیلان	۲.۱۲	–	۶.۵۳	۱.۶۸	۱.۸۰	۵.۱۴	۲.۶۱
لرستان	۲.۲۴	۱۲۸.۹۴	۳.۹۸	۱.۵۵	۱.۸۶	۴.۵۱	۲.۸۵
مازندران	۲.۵۷	۲.۱۷	۲.۹۷	۱.۵۱	۱.۷۷	۴.۲۵	۲.۴۴
مرکزی	۱.۹۷	–	۳.۸۷	۱.۳۹	۱.۸۰	۴.۶۴	۱.۷۵
هرمزگان	۲.۵۷	۱۲.۰۲	۴.۵۵	۱.۱۸	۲.۱۳	۲.۸۳	۱.۷۳
همدان	۲.۶۷	–	۵.۲۲	۱.۵۵	۱.۹۴	۵.۱۳	۲.۸۷
یزد	۲.۳۵	–	۲.۳۷	۱.۶۳	۱.۸۸	۵.۵۸	۲.۴۰
کل کشور	۲.۳۳	۱۶.۳۸	۲.۸۳	۱.۵۲	۲.۰۶	۴.۴	۲.۵

مأخذ: محاسبات تحقیق

[Downloaded from ejip.ir on 2024-03-29]

٦-۲-۱. بهره‌وری بخش کشاورزی استان‌های کشور

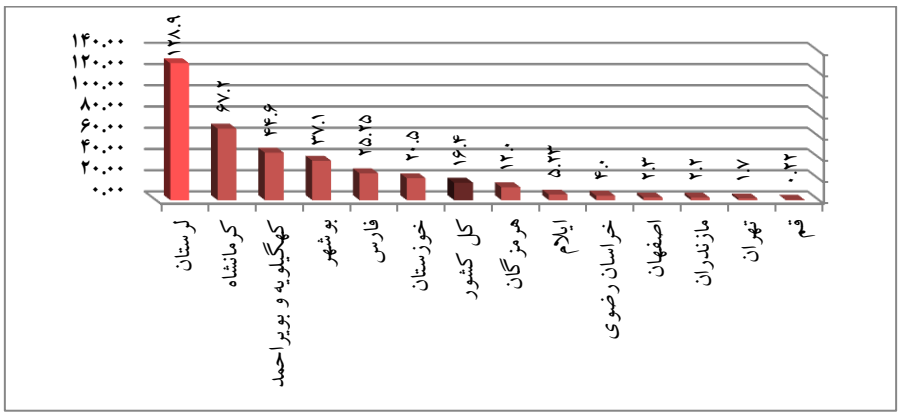

نمودار ۱۳. بهره‌وری بخش کشاورزی استان‌ها در سال ۱۳۹٤

در بخش کشاورزی بالاترین میزان بهره‌وری متعلق به استان خوزستان با شاخص ۳.۱ واحد و کمترین بهره‌وری برای استان قم معادل ۱.۷ واحد است. استان لرستان با شاخص ۲.۲۴ واحد در رتبه بیستم کشور قرار دارد.

با وجود اینکه استان خوزستان مزیت نسبی پایینی در بخش کشاورزی دارد، دارای نرخ بهره‌وری بالایی در این بخش است. همچنین استان لرستان با دارا بودن مزیت نسبی بالا در بخش کشاورزی (رتبه نهم)، بهره‌وری پایینی دارد.

٦-۲-۲. بهره‌وری بخش نفت خام و گاز طبیعی استان‌های کشور

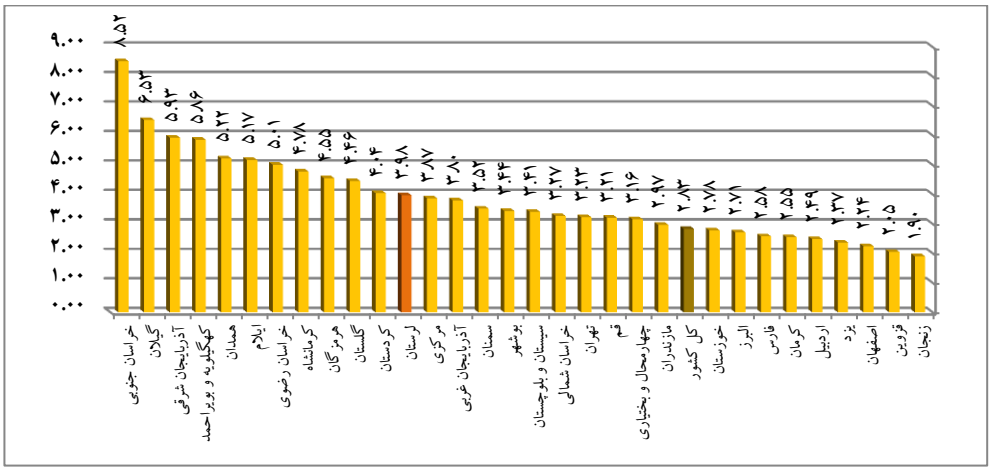

[Downloaded from ejip.ir on 2024-03-29]

نمودار ١٤. بهره‌وری بخش نفت خام و گاز طبیعی استان‌ها در سال ١٣٩٤

در بین استان‌های دارای ارزش افزوده بخش نفت و گـاز، بـالاترین میـزان بهـره‌وری در ایـن بخـش، متعلق به استان لرستان و معادل ۱۲۸.۹ واحد است. پـایین‌تـرین میـزان بهـره‌وری متعلـق بـه اسـتان قـم (۰.۲۲) است.

٦-٢-٣. بهره‌وری بخش معدن استان‌های کشور

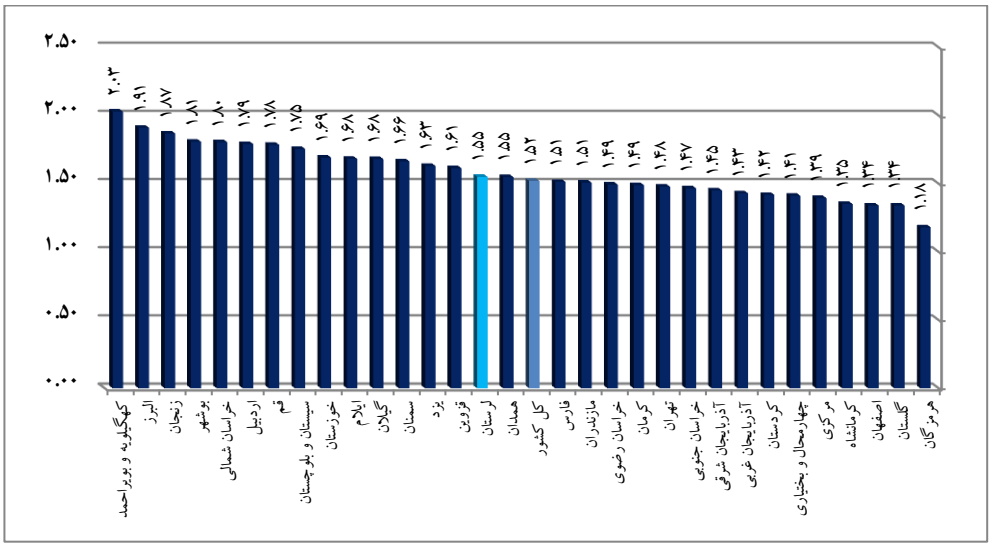

نمودار ۱۵. بهره‌وری بخش معدن استان‌ها در سال ١٣٩٤

میزان بهره‌وری بخش معدن در استان لرستان برابر ۳.۹۸ واحد است که در رتبه ۱۲ کشـور قـرار دارد و از میانگین کشوری (۲.۸) بالاتر است. بالاترین میزان بهره‌وری در این بخش، متعلق بـه اسـتان خراسان جنوبی (۸.۵) و پایین‌ترین میزان بهره‌وری متعلـق بـه اسـتان زنجـان (۱.۹) اسـت. اسـتان‌هـای کرمان و یزد با وجود مزیت نسبی بالا در بخش معـدن بهـره‌وری پـایینی دارنـد؛ امـا اسـتان خراسـان جنوبی با وجود مزیت بالا در این بخش، بهره‌وری بالایی نیز دارد.

[Downloaded from ejip.ir on 2024-03-29]

٦-۲-٤. بهره‌وری بخش صنعت استان‌های کشور

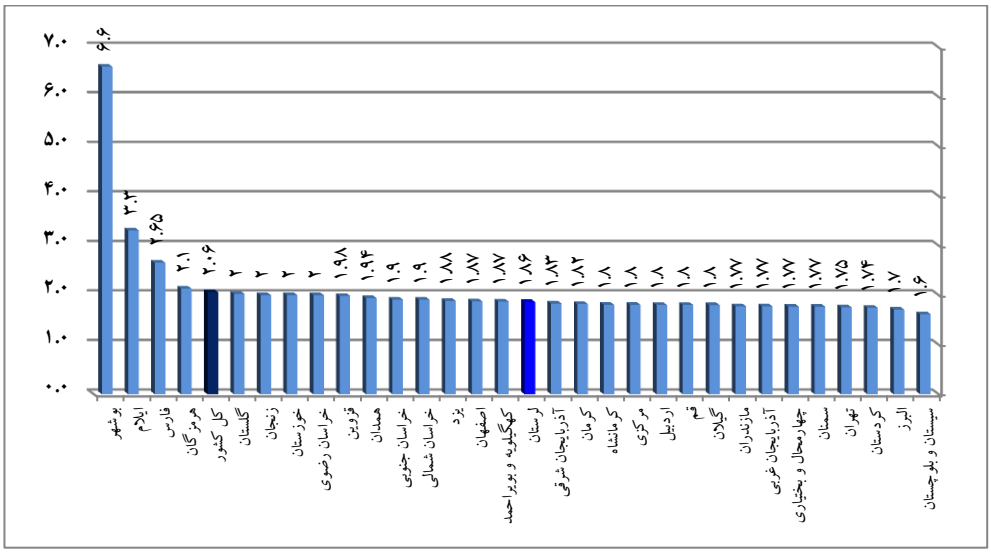
نمودار ١٦. بهره‌وری بخش صنعت استان‌ها در سال ١٣٩٤

میزان بهره‌وری بخش صنعت در استان لرستان برابر ۱.۵ واحد است که در رتبه ۱۴ کشور قرار دارد. بالاترین میزان بهره‌وری در این بخش، متعلق به استان کهگیلویه (۲.۰۳) و پایین‌ترین میزان بهره‌وری متعلق به استان هرمزگان (۱.۱۸) است.

*استان مرکزی که دارای بالاترین میزان مزیت نسبی در بخش صنعت بوده، جزو استان‌های با بهره‌وری پایین محسوب می‌شود همچنین استان کهگیلویه و بویر احمد که کمترین مزیت نسبی را در این بخش داشته، بالاترین میزان بهره‌وری را دارد.

[Downloaded from ejip.ir on 2024-03-29]

٦-٢-٥. بهره‌وری بخش ساختمان و انرژی استان‌های کشور

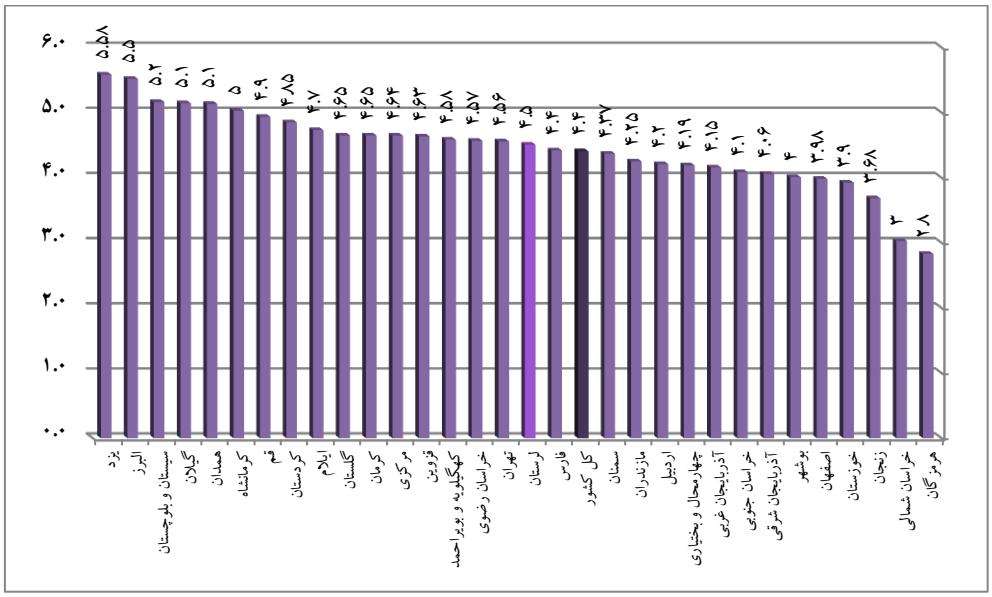

نمودار ۱۷. بهره‌وری بخش ساختمان و انرژی استان‌ها در سال ۱۳۹٤

در بخش ساختمان و انرژی بالاترین میزان بهره‌وری متعلق به استان بوشهر و معادل ۶.۶ واحد است و کمترین میزان مربوط به استان سیستان و بلوچستان و معادل ۱.۶ واحد است. میانگین کشوری نرخ بهره‌وری بخش ساختمان برابر ۲.۰۶ است که استان لرستان با بهره‌وری ۱.۸۶ واحد کمتر از میانگین کشوری و در رتبه یازدهم قرار دارد. همان‌طور که از نمودار مشخص است بهره‌وری استان‌ها در این بخش، به‌جز استان‌های بوشهر، ایلام و فارس، تقریباً در یک سطح قرار دارند. استان بوشهر با مزیت نسبی بالا، بهره‌وری بالایی نیز دارد.

[Downloaded from ejip.ir on 2024-03-29]

٥-۲-٦. بهره‌وری بخش خدمات استان‌های کشور

نمودار ۱۸. بهره‌وری بخش خدمات استان‌ها در سال ۱۳۹٤

میزان بهره‌وری بخش خدمات در استان لرستان برابر ۴.۵ واحد است که در رتبه ۱۵ کشور قرار دارد و از میانگین کشوری (۴.۴) بالاتر است. بالاترین میزان بهره‌وری در این بخش، متعلق به استان یزد (۵.۵۸) و پایین‌ترین میزان بهره‌وری متعلق به استان هرمزگان (۲.۸) است. در این بخش نیز اکثر استان‌ها بهره‌وری تقریباً یکسانی داشته‌اند.

۷. سیاست‌های اقتصادی تولید و جهت‌گیری‌های استان لرستان

یکی از سیاست‌های دولت یازدهم برای افزایش تولید و افزایش ارزش افزوده بخش‌های مختلف اقتصادی در استان لرستان، ایجاد صنایع تبدیلی و تکمیلی و برندسازی محصولات تولیدی استان بود؛ زیرا محصولات تولیدی استان در بخش‌های مختلف اقتصادی استان در سالیان گذشته به صورت خام و بدون برند به استان‌های هم‌جوار یا خارج از کشور صادر می‌شد. درواقع ارزش افزوده آن نصیب استان نمی‌شد که با وجود تلاش‌های صورت گرفته به علت عدم وجود زیرساخت‌های مناسب توفیق چندانی حاصل نشد.

احیا واحدهای تولیدی راکد و واحدهایی که کمتر از ظرفیت تولیدی خود مشغول به فعالیت هستند، از جمله جهت‌گیری‌های دیگر استان بوده است.

[Downloaded from ejip.ir on 2024-03-29]

همچنین برای افزایش تولید ناخالص داخلی و درواقع افزایش رشد اقتصادی استان لرستان پرداخت تسهیلات تکلیفی، به‌ویژه در بخش کشاورزی بود که این موضوع نیز به علت عدم نظارت درست بر تسهیلات پرداختی و ضرب‌الاجل بودن پرداخت‌ها، عملاً تأثیری بر اقتصاد استان نداشت. استمهال بدهی واحدهای تولیدی و پرداخت تسهیلات جدید نیز از راهکارهای دولت برای افزایش تولید و کاهش نرخ بیکاری بود که در این راستا ستادهای تسهیل و رفع موانع تولید با تصویب مصوبات به نفع تولیدکنندگان و به تعویق انداختن بدهی واحدهایی که مشکل اصلی‌شان فقدان بازار، فرسوده بودن تکنولوژی، ضعف مدیریت و غیره بود، عملاً منابع بانکی استان را با چالش مواجه کرده و مطالبات بانکی را افزایش داد. در ضمن بعضی واحدها با گرفتن مصوبات متعدد هیچ گامی در راستای تعیین تکلیف بدهی خود بر نداشته و روز به روز بر میزان بدهی‌هایشان افزوده می‌شود. ضمناً بسیاری از تصمیمات دولت در راستای حمایت از افراد بدحساب بوده و برای تولیدکنندگانی که با تمام توان فعالیت می‌کنند تدبیری اندیشیده نشده و به همین دلیل تشویق به بدحسابی می‌شوند.

۸. جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر به بررسی وضعیت تولید ناخالص داخلی و شاخص‌های مرتبط شامل؛ ارزش افزوده، تولید سرانه، مزیت نسبی و بهره‌وری در سطح بخش‌های اقتصادی در استان لرستان و مقایسه آن با استان‌های کشور بر اساس آخرین آمار رسمی منتشرشده (۱۳۹۴) پرداخته است.

نتایج حاصل از این پژوهش نشان می‌دهد:

- بیشترین میزان ارزش افزوده در استان و کشور مربوط به بخش خدمات به ترتیب با سهم ۶۳ و ۵۲ درصدی است. بعد از بخش خدمات، در لرستان بیشترین سهم متعلق به بخش کشاورزی و در کشور مربوط به بخش صنعت است؛
- استان لرستان در بین استان‌های کشور با میزان تولید ناخالص داخلی (با نفت) ۱۴۴۷۷۸ میلیارد ریال رتبه ۲۲ را به خود اختصاص داده و سهم آن از تولید ناخالص داخلی با نفت کشور برابر ۱.۱۸ درصد است. تولید سرانه (با نفت) استان لرستان، معادل ۸۲ میلیون ریال و

[Downloaded from ejip.ir on 2024-03-29]

در رتبه ۲۶ ام در بین استان‌های کشور قرار گرفته است؛ این میزان تقریباً نصف تولید سرانه کشور (۱۵۵ میلیون ریال) است؛

- استان تهران با تولید ناخالص داخلی ۲۹۲۱۰۱۹ میلیارد ریال بالاترین و استان خراسان جنوبی با حجم ۶۷۵۴۵ میلیارد ریال کمترین میزان تولید ناخالص داخلی (با نفت) را دارد؛
- در استان لرستان، بخش کشاورزی و خدمات به دلیل اینکه دارای شاخص سهم مکانی بزرگ‌تر از یک هستند، مزیت نسبی بالایی دارند. تمام زیربخش‌های بخش کشاورزی استان دارای مزیت نسبی است و در بخش خدمات؛ در زیربخش‌هایی نظیر خدمات عمومی، اجتماعی، شخصی و خانگی، فعالیت‌های مربوط به سلامت انسان و مددکاری اجتماعی، اداره امور عمومی و خدمات شهری، حمل و نقل، انبارداری و پست، خرده‌فروشی و عمده‌فروشی دارای مزیت نسبی است؛
- بالاترین مزیت نسبی بخش‌ها در بین استان‌ها، در بخش کشاورزی مربوط به استان خراسان جنوبی، در بخش نفت خام و گاز طبیعی استان کهگیلویه و بویراحمد، در بخش معدن استان کرمان، در بخش صنعت استان مرکزی، در بخش انرژی و ساختمان استان بوشهر و در بخش خدمات استان تهران است؛
- در استان لرستان بالاترین میزان بهره‌وری به ترتیب مربوط به بخش‌های نفت خام و گاز طبیعی، خدمات، معدن، کشاورزی، انرژی و ساختمان و صنعت است. در بین استان‌ها بالاترین بهره‌وری را در بخش کشاورزی استان خوزستان، در بخش نفت خام و گاز طبیعی استان لرستان، در بخش معدن استان خراسان جنوبی، در بخش صنعت استان کهگیلویه و بویر احمد، در بخش انرژی و ساختمان استان بوشهر و در بخش خدمات استان یزد، دارا است؛
- نتایج تحقیق حاضر نشان می‌دهد که با وجود مزیت نسبی بالای بخش کشاورزی در استان، این بخش بهره‌وری پایینی دارد. استان لرستان با دارا بودن سهم ۵ درصدی از کل اراضی زراعی و باغی کشور، ۸ امین استان از حیث وسعت این اراضی در بین استان‌های کشور است؛ استان خراسان رضوی با سهم ۹ درصدی در رتبه اول قرار دارد. وجود این اراضی و منابع طبیعی عظیم، لرستان را به یکی از استعدادهای کشاورزی در کشور تبدیل کرده است؛

[Downloaded from ejip.ir on 2024-03-29]

اما با وجود مزیت نسبی بالا در بخش کشاورزی، این بخش از بهره‌وری کافی برخوردار نیست که این نشان از وجود مشکلاتی در بخش کشاورزی استان دارد. یکی از مشکلات موجود، سهم ۷۶ درصدی اراضی دیم است؛ با وجود اینکه استان لرستان از نظر متوسط بارش، پنجمین استان پر بارش کشور محسوب می‌شود و حدود ۱۳ درصد روان آب‌های کشور در استان لرستان قرار دارند، اما تنها ۲۴ درصد اراضی استان آبی هستند که این مسئله مهم‌ترین دلیل پایین بودن بهره‌وری کشاورزی استان محسوب می‌شود.

همچنین لرستان در تولید محصولات کشاورزی (قطب تولید حبوبات، غلات و محصولات باغی) یکی از استان‌های با استعداد کشور است و نقش بسیار مهمی در تأمین امنیت غذایی کشور دارد. با توجه به اینکه بخش عمده تولیدات کشاورزان، باغداران و دامداران به صورت خام به نقاط مختلف کشور و یا حتی خارج از کشور صادر می‌شود، وجود صنایع تبدیلی مرتبط در منطقه می‌تواند به اشتغال‌زایی، تولید مواد غذایی باکیفیت مرغوب، توانمندی کشاورزان، افزایش محصولات و جلوگیری از افزایش ضایعات برداشت محصولات کمک کند. گرچه توجه به ایجاد صنایع تبدیلی و تکمیلی از دیدگاه اقتصادی بسیار حائز اهمیت است، اما تاکنون اقدامی جدی و درخور توجه در این زمینه در استان لرستان صورت نگرفته است. اهمیت این امر با نگاهی به میزان ضایعات محصولات کشاورزی نمود بیشتری پیدا می‌کند.

۹. پیشنهادها و توصیه‌های سیاستی

بخش کشاورزی

با توجه به اینکه استان لرستان در بخش کشاورزی دارای مزیت نسبی است و این بخش بیش از ۲۰ درصد تولید ناخالص داخلی استان را به خود اختصاص داده است، به منظور افزایش کارایی و بهره‌وری، تصمیم‌سازی‌ها و سیاست‌گذاری‌های ذیل در بخش کشاورزی استان پیشنهاد می‌شود:

افزایش بهره‌وری در استفاده از منابع آبی؛ از آنجا که استان لرستان همچنان برای تخصیص آب با مشکلات فراوانی روبه‌رو است، وزارت‌خانه‌های نیرو و جهاد کشاورزی بایستی استان را در این راستا یاری کنند؛

- توسعه فعالیت‌های دانش‌بنیان در بخش کشاورزی؛ تبدیل کشاورزی سنتی استان به صنعتی منجر به ارتقای بهره‌وری می‌شود، لذا مراکز تحقیقاتی کشاورزی استان بایستی در راستای

[Downloaded from ejip.ir on 2024-03-29]

دانش‌بنیان شدن محصولات اقدام اساسی داشته باشند؛ همچنین به کشاورزان بایستی برنامه کشت ارائه شود تا کشاورزان بر اساس قیمت‌های امسال، کشت سال آینده را انتخاب نکنند؛

- گسترش نظام بیمه‌ای محصولات کشاورزی؛ بخش کشاورزی به دلیل مواجه بودن با خطرات غیرقابل پیش‌بینی و ناپایداری شرایط، فعالیت همراه با ریسک محسوب می‌شود و با توجه به اینکه کشاورزان مناطق روستایی را اکثراً کشاورزان معیشتی تشکیل می‌دهند، هرگز قادر نخواهند بود که حق بیمه در نظر گرفته‌شده برای هر یک از پوشش‌های بیمه‌ای را خود پرداخت کنند. از این رو صندوق حمایتی بیمه کشاورزی باید به نحوی طراحی شود که بیشتر حق بیمه‌ها از طریق یارانه‌های دولت پرداخت شود و کشاورزان تنها بخش کوچکی از حق بیمه را پرداخت کنند؛
- به‌کارگیری سیستم‌های نوین آبیاری در بخش کشاورزی؛ با وجود مزیت نسبی بالای استان در این بخش و بهره‌وری پایین بخش کشاورزی در استان لزوم توجه جدی و توسعه سیستم‌های نوین کشاورزی باید مورد توجه قرار گیرد. تبدیل اراضی دیم به آبی باید در دستور کار دولت‌مردان و مسئولین استان قرار گیرد، چرا که میانگین اراضی آبی کشور ۷۵ درصد بوده که این میزان در لرستان ۲۴ درصد است؛
- انجام اقدامات لازم برای پیشگیری از آثار زیان‌بار سیلاب‌های احتمالی از ضروریات اقتصاد استان است؛
- خرید و فروش نهاده‌ها و محصولات تولیدی از طریق شرکت در بورس کالا؛
- ارائه الگوی مناسب کشت در هر منطقه (بر اساس مزیت و شرایط آب و هوایی آن منطقه) و تلاش در جهت رعایت آن؛
- اصلاح الگوی پرورش دام؛
- مکانیزاسیون بخش کشاورزی؛
- افزایش سلامت غذایی محصولات تولیدی؛
- کاهش سطح زیر کشت محصولات آب بر؛
- معرفی و تولید محصولات مقاوم به عوامل بیماری‌زا و متحمل به شرایط نامساعد محیطی.

[Downloaded from ejip.ir on 2024-03-29]

بخش خدمات

با توجه به اینکه بخش خدمات بیش از ۶۰ درصد از ارزش افزوده استان را تشکیل می‌دهد، لذا بهبود بهره‌وری در بخش خدمات، تأثیر زیادی بر رشد و توسعه اقتصادی و همچنین افزایش توان رقابتی استان و کشور خواهد داشت. علاوه بر این، فقدان یک بخش خدماتی کارآمد که از دانش و تکنولوژی بالایی برخوردار باشد، تلاش‌های خردگرایانه در بخش تولید را ضعیف خواهد کرد. بنابراین، لازم است مسئولان و سیاست‌گذاران اقتصادی کشور، توجه بیشتری به بخش خدمات کرده و بهبود بهره‌وری در این بخش را در اولویت قرار دهند.

- بهبود وضعیت مدیریت فعالیت‌های خدماتی کشور و آموزش مدیران ارشد واحدهای خدماتی به منظور آشنایی آن‌ها با علوم و فناوری‌های جدید مورد نیاز؛
- در بهبود بهره‌وری بخش خدمات، تغییرات تکنولوژیکی، اصلاح و کاهش مقررات و افزایش رقابت نقش اساسی دارند که این امر از طریق معرفی استانداردهای خدماتی، آموزشی، مشتری مداری در خدمات و انجام برنامه‌های تحقیق و توسعه مؤثرتر خواهد بود؛
- انجام سرمایه‌گذاری‌های مورد نیاز برای توسعه بخش خدمات و زیربخش‌های آن از طریق تکمیل، بهبود و اصلاح زیرساخت‌های لازم برای فعالیت‌های خدماتی؛
- بررسی قوانین و مقررات موجود در بخش خدمات و بازنگری و اصلاحات اساسی در آن به منظور افزایش سرعت فرآیند؛
- تدوین نقشه جامع گردشگری برای استان و اجرای آن؛ گردشگری استان نیازمند طرح توجیهی، رقابت‌پذیری، زیرساخت و درآمد است که باید این موارد در استان لحاظ شوند. حضور گردشگر در لرستان باعث رونق اقتصادی و توسعه کسب‌وکار می‌شود، با وجود منابع گردشگری بی‌نظیر در استان، همچنان برنامه جامعی در زمینه جذب گردشگر اتخاذ نشده است.

بخش صنعت

همچنین نتایج حاکی از این است که در بین زیربخش‌های بخش صنعت، داروسازی استان نسبت به دیگر صنایع از مزیت نسبی برخوردار بوده است. با وجود ظرفیت‌های بی‌بدیل لرستان، این دیار به قطب تولید دارو در کشور تبدیل شده به طوری که ۴ واحد تولید داروهای شیمیایی و گیاهی با

[Downloaded from ejip.ir on 2024-03-29]

ظرفیت بالای ۷۰ درصد در استان مشغول به فعالیت هستند و بخش قابل توجهی از داروی مورد نیاز کشور در کارخانه‌های بزرگ داروسازی لرستان تولید می‌شود.

با توجه به اینکه طبق نظریه مزیت نسبی، هر منطقه یا کشور باید به سمت ایجاد تخصص و تولید محصولاتی که در آن مزیت دارد حرکت کند، لذا در استان لرستان نیز باید سرمایه‌گذاری‌ها با توجه به مزیت‌های استان صورت گیرد. این استراتژی قادر است میزان تولید و ارزش افزوده استان را با سرعت بیشتری ارتقا بخشد و با سرمایه‌گذاری بیشتر زمینه اشتغال بیشتری را در استان فراهم کند. سایر بخش‌های صنعتی استان که شاخص سهم مکانی نزدیک به یک دارند شامل صنایع پوشاک، نساجی، تولید محصولات غذایی و تولید فرآورده‌های معدنی غیرفلزی هستند. صنایع معدنی غیرفلزی استان به دلیل دارا بودن منابع طبیعی سرشار، زمینه را برای دارا بودن مزیت نسبی در این بخش فراهم کرده است.

سایر پیشنهادها

- استفاده از فناوری‌های نوین در ساخت مسکن؛
- افزایش سهم انرژی‌های تجدیدپذیر با اولویت انرژی‌های آبی؛
- توسعه متوازن و یکپارچه استان (تا از این طریق بتوان از تمام پتانسیل‌های شهرهای استان استفاده کرد)؛
- گسترش مراودات تجاری با کشورهای همسایه؛
- تکمیل پروژه‌های عمرانی نیمه‌تمام استان (با تأکید بر پروژه‌های زیرساختی).

منابع

- **جعفری صمیمی، احمد؛ زری‌باف، مهدی و پونه امیرپور عاشوری** (۱۳۹۱). «بررسی رابطه بین مزیت نسبی ارزش افزوده فعالیت‌های بخش گردشگری (هتل و رستوران) و رشد اقتصادی استان مازندران و مقایسه آن با سایر استان‌های کشور». *فصلنامه مدیریت*. سال نهم. شماره ۲۵.
- حساب‌های منطقه‌ای (مرکز آمار ایران).
- داده‌ها و اطلاعات سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان لرستان.
- سالنامه آماری.

[Downloaded from ejip.ir on 2024-03-29]

- صادقی شاهدانی، مهدی؛ غفاری؛ غفاری فرد، محمد (۱۳۸۸). «بررسی مزیت‌های نسبی ساختاری تولید ناخالص داخلی در استان‌های کشور». *فصلنامه پژوهش‌ها و سیاست‌های اقتصادی*. سال هفدهم. شماره ۵۰. صص ۱۳۶-۱۱۵.
- عالی‌منش، نعمت‌اله؛ مسعودنیا، مریم و شاهین باوفا. «بررسی مزیت نسبی فعالیت‌های عمده‌ی اقتصادی استان قزوین طی سال‌های ۱۳۷۹ تا ۱۳۹۲». *دو ماهنامه آمار*. شماره ۱۹.
- **Emerick, K.** (2018). "Agricultural productivity and the sectoral reallocation of labor in rural India". *Journal of Development Economics*, Vol. *135*, PP. 488-503.
- **Lee, J. W., & McKibbin, W. J.** (2014). "Service sector productivity and economic growth in Asia".
- **Liu, A., & Wu, D. C**. (2019). "Tourism productivity and economic growth". *Annals of Tourism Research*, Vol. 76, PP. 253-265.

[Downloaded from ejip.ir on 2024-03-29]